

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ФОРМИ УЧАСТІ АДВОКАТА В ПРАВОСУДДІ НА ПРИКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО ТА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСІВ

PROCEDURAL FORMS OF ATTORNEY PARTICIPATION IN JUSTICE ON THE EXAMPLE OF CRIMINAL AND CIVIL PROCEEDINGS

Миколенко О.М., д.ю.н., професор,
професор кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
orcid.org/0000-0003-2080-413X

Токарчук Л.М., д.ю.н., професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін,
декан економіко-правового факультету,
Заслужений юрист України
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
orcid.org/0000-0002-2202-5300

Стаття присвячена процесуальним формам участі адвоката в правосудді на прикладі кримінального та цивільного процесів. Встановлено, що в юридичній літературі наукові дискусії ведуться, як правило, стосовно змісту поняття «процесуальна форма», в той же час питанням правового закріплення процесуальних форм участі адвоката (наприклад, у ролі представника чи захисника) у межах юридичних процесів приділено менше уваги. Наголошено, що визначити особливості участі адвоката в судових процесах не можливо без належного осмислення на теоретичному рівні категорій «процесуальна форма» та «процесуальні форми участі». Участь адвоката в сучасних судових процесах в якості захисника, представника та особи, що надає клієнтам іншу правову допомогу у кримінальному та цивільному процесах, вимагає від теорії кримінального процесуального права та цивільного процесуального права нових підходів та науково виважених обґрунтувань. З'ясовано, що «процесуальна форма» є важливою категорією кримінального та цивільного процесів, яка дозволяє не тільки зрозуміти структуру судових процесів і взаємозв'язки між окремими структурними елементами, осягнути види «процесуальних режимів» розгляду правових спорів і правопорушень та відмінності між ними, а й визначити процесуальні форми активності як самого суду, так і інших учасників судового процесу. Доведено, що зміст процесуальної форми судового процесу складається із трьох складових: 1) порядок ведення судового процесу; 2) форма зв'язків, що виникають між судом та іншими учасниками судового процесу на його певних стадіях і етапах; 3) форми прояву окремих дій (актів) суду та учасників судового процесу. Встановлено, що адвокат може бути учасником кримінальних процесуальних та цивільних процесуальних відносин. При цьому, форма участі адвоката у судових процесах може полягати: 1) у захисті прав, свобод і законних інтересів особи, що є учасником судового процесу; 2) у представництві інтересів особи, яка є учасником судового процесу; 3) у наданні правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, у складенні заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру.

Ключові слова: адвокат, процес, учасники процесу, правосуддя, судовий процес, кримінальний процес, цивільний процес, процесуальна форма, процесуальні форми участі, представництво, захист, правова допомога, правнича допомога.

The article is devoted to the procedural forms of participation of a lawyer in justice on the example of criminal and civil proceedings. It is established that in the legal literature, scientific discussions are conducted, as a rule, regarding the content of the concept of "procedural form", at the same time, less attention is paid to the issues of legal consolidation of procedural forms of participation of a lawyer (for example, in the role of a representative or defender) within the framework of legal proceedings. It is emphasized that it is impossible to determine the features of the participation of a lawyer in legal proceedings without proper understanding at the theoretical level of the categories "procedural form" and "procedural forms of participation". The participation of a lawyer in modern legal proceedings as a defender, representative and a person providing clients with other legal assistance in criminal and civil proceedings requires new approaches and scientifically sound justifications from the theory of criminal procedural law and civil procedural law. It has been found that the "procedural form" is an important category of criminal and civil processes, which allows not only to understand the structure of legal processes and the relationships between individual structural elements, to comprehend the types of "procedural regimes" of considering legal disputes and offenses and the differences between them, but also to determine the procedural forms of activity of both the court itself and other participants in the legal process. It has been proven that the content of the procedural form of the legal process consists of three components: 1) the procedure for conducting the legal process; 2) the form of relations that arise between the court and other participants in the legal process at its certain stages and phases; 3) the forms of manifestation of individual actions (acts) of the court and participants in the legal process. It has been established that a lawyer can be a participant in criminal procedural and civil procedural relations. At the same time, the form of participation of a lawyer in legal processes can consist of: 1) in protecting the rights, freedoms and legitimate interests of a person who is a participant in the legal process; 2) in representing the interests of a person who is a participant in a legal process; 3) in providing legal information, consultations and explanations on legal issues, in drafting applications, complaints, procedural and other documents of a legal nature.

Key words: lawyer, process, participants in the process, justice, judicial process, criminal process, civil process, procedural form, procedural forms of participation, representation, defense, legal aid.

Постановка проблеми. Національне законодавство гарантує і забезпечує громадянам України право на професійну правничу допомогу. Так, Конституція України закріплює, що:

– «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [1, ст. 59];

– «Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Незалежність адвокатури гарантується» [1, ст. 131].

У свою чергу, ст. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зазначає: «Адвокатура України є недержавним самоврядним інститутом, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання

інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом. Адвокатуру України складають всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність» [2, ст. 2]. У статті 1 зазначеного Закону, адвокат визначається як «фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах і в порядку, передбаченому цим законом [2, ст. 1]. Цим нормативно-правовим актом встановлюються загальні правові основи діяльності адвокатури України, принципи та засади організації і здійснення адвокатської діяльності, тоді як в процесуальних законодавчих актах більш детально передбачаються особливості реалізації адвокатської діяльності із урахуванням специфіки категорій справ, що обумовлює процесуальну форму участі адвоката в різних судових процесах, зокрема кримінальному, адміністративному, цивільному, тощо.

В юридичній літературі наукові дискусії ведуться, як правило, стосовно змісту поняття «процесуальна форма», в той же час питанням правового закріплення процесуальних форм участі адвоката (наприклад, у ролі представника чи захисника) у межах юридичних процесів приділено менше уваги. Зважаючи на особливу важливість участі адвоката в сучасних процесах, проблемні питання статусу адвоката, а також його участі в якості захисника, представника та особи, що надає клієнтам іншу правову допомогу у кримінальному та цивільному процесах, розгляд та дослідження категорії «процесуальні форми участі адвоката» в цих процесах не приділено достатньо уваги. Це також важливо в контексті оптимізації діяльності адвокатів та всіх учасників процесу, що, з одного боку дозволить покращити ефективність розгляду справ, а з іншого, створить умови для повноти захисту законних прав і свобод громадян – учасників цих проваджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою написання наукової статті стали дослідження вчених, у яких розглядаються окремі аспекти діяльності адвоката, їх участь у кримінальному та цивільному процесах, зокрема праці Н.М. Бакаянної, Т.В. Варфоломєєвої, І.В. Гловюк, О.В. Гетманцева, К.В. Гусарова, С.В. Дяченко, В.В. Комарова, М.А. Погорельця, В.О. Попелюшко, О.В. Петришина, Є.С. Северової, О.Д. Святоцького, М.В. Шпака, П.В. Хотенця, О.Г. Яновської і ін.

Мета статті. Метою написання статті є аналіз процесуальних форм участі адвоката в правосудді на прикладі кримінального та цивільного процесів.

Виклад основного матеріалу. Для всебічного висвітлення проблематики, що обумовлена метою нашого дослідження, пропонуємо звернутись до сучасної юридичної літератури, в якій висвітлені основні підходи щодо процесуальних форм участі адвоката в правосудді в Україні.

Стаття 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» надає перелік видів адвокатської діяльності, до яких відносяться: «1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави; 2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; 3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення; 4) надання правничої допомоги свідку у кримінальному провадженні; 5) представництво інтересів потерпілого під час роз-

гляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні; 6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами; 7) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 8) надання правничої допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань; 9) захист прав, свобод і законних інтересів викривача у зв'язку з повідомленням ним інформації про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення» [2, ст. 19].

Адвокат може здійснювати і інші види адвокатської діяльності, які не забороняються національним законодавством, втім одним із видів адвокатської діяльності, який має важливе значення в межах кримінального процесу є «захист прав, свобод і законних інтересів такого учасника, як підозрюваний, обвинувачений, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію)» [2, ст. 19]. Розкриваючи особливості реалізації цього виду адвокатської діяльності Н.М. Бакаяннова в своїй комплексній праці, присвяченій функціональним та організаційним основам адвокатури України, робить наступний висновок: «На противагу підфункціям представництва чи консультування, які нормативно не обмежені тією чи іншою сферою правовідносин, підфункція захисту адвокатурою прав фізичних осіб обмежується виключно сферою кримінально-процесуальних правовідносин та правовідносин, що виникають у провадженні по справах про адміністративні правопорушення. У жодних інших правовідносинах згідно з Законом ця підфункція адвокатурою не здійснюється. Тому здійснення аналізу підфункції захисту необхідно проводити з урахуванням аналізу положень КПК та КУпАП» [3, с. 199-200].

Із вченою можна подискутувати стосовно змістовного наповнення та співвідношення понять «функція» та «підфункція» адвокатури, але дійсно специфіка кримінального процесу полягає в тому, що адвокат в кримінальних процесуальних правовідносинах реалізує та забезпечує переважно захист прав осіб. Більш того, функція захисту у кримінальному процесі виокремлюється як самостійна кримінальна процесуальна функція в КПК України [4, ст. 22].

В.О. Попелюшко під функцією захисту розуміє «породжений кримінальним переслідуванням, здійснюваний у відповідності з законом та виражений у формі правових відносин вид (напрямок, компонент, частина), виконуваний суб'єктами захисту, спрямований на повне або часткове спростування обвинувачення, реабілітацію невинного, пом'якшення відповідальності винного, і охорону прав та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого і надання їм необхідної кваліфікованої правової допомоги» [5, с. 69]. На нашу думку, вчений запропонував достатньо громіздке визначення функції захисту в кримінальному процесі, намагаючись відобразити у дефініції одночасно всі ознаки цього кримінально-процесуального явища. З методологічної точки зору це не завжди виправдано. Наприклад, твердження про те, що функція захисту здійснюється виключно у відповідності з законом та виражена у формі правових відносин є зайвим, адже будь-яке правове явище, яке набуває своєї реалізації через правовідносини, підко-

ряється вимогам чинного законодавства, а тому завжди реалізується у відповідності з законом. До того ж до кінця це зрозуміло, функцію захисту вчений розглядає як «правові відносини», «напрямок», «компонент» чи «частину»? Якщо як «напрямок», то напрямком чого – кримінального процесу, кримінального процесуального законодавства? До того ж виникає питання – як «напрямок» одночасно може бути «компонентом» чи «частиною»? Якщо функцію захисту розглядати як «частину кримінального процесу», то знову ж таки виникає питання – як ця «частина» може виконуватись суб'єктами захисту, адже «частина» це елемент структури кримінального процесу? Отже визначення, запропоноване В.О. Попелюшко, не тільки не розкриває зміст поняття «функція захисту в кримінальному процесі», а ще більше заплутує його розуміння та використання в теорії і на практиці.

На думку І.В. Гловюк, «кримінально-процесуальна функція захисту являє собою обумовлений завданнями кримінального провадження напрямок діяльності підозрюваного, обвинуваченого (підсудного), засудженого, виправданого, особи, щодо якої ведеться провадження із застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, їх законних представників та захисників, яка спрямована на заперечення законності та обґрунтованості кримінального переслідування, виявлення обставин, що спростовують підозру, виправдовують обвинуваченого (підсудного), виключають або пом'якшують його відповідальність, пом'якшують покарання та інші наслідки засудження особи, на охорону особистих та майнових прав, на сприяння застосуванню інституту реабілітації, а також недопущення порушень та необґрунтованих обмежень прав і свобод при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, що реалізується за допомогою кримінально-процесуальних засобів у формі, регламентованій кримінальним процесуальним законодавством» [6, с. 121-130].

На перший погляд здається, що визначення, запропоноване І.В. Гловюк, теж є громіздким, втім це лише перше враження. По-перше, вчена акцентує увагу на тому, що мова йде про одну із функцій кримінального процесу – функцію захисту, а не функцію кримінального процесуального законодавства чи функцію суду, що є важливим при розмежуванні одних правових категорій від інших. По-друге, І.В. Гловюк перераховує суб'єктів, які в кримінальному процесі безпосередньо забезпечують реалізацію функції захисту (підозрюваний, обвинувачений і ін.). Щоправда вчена використовує термін «діяльність підозрюваного», який вважаємо некоректним, адже термін «діяльність» здійснюється або організаціями (державними органами, підприємствами, або особами, які уповноважені державою здійснювати специфічну професійну діяльність, наприклад, «діяльність слідчого», «діяльність нотаріуса», «діяльність адвоката» і ін. Коли ж мова йде про таких учасників кримінальних процесуальних правовідносин як підозрюваний чи обвинувачений, то вони в межах кримінального процесу здійснюють не «діяльність», а «приймають участь», «реалізують процесуальні права», «виконують процесуальні обов'язки». По-третє, І.В. Гловюк перераховує цілі участі учасників, які в кримінальному процесі безпосередньо забезпечують реалізацію функції захисту (наприклад, з метою виявлення обставин, що спростовують підозру). По-четверте, вчена підкреслює, що реалізація функції захисту в кримінальному процесі забезпечується кримінально-процесуальними засобами і через кримінально-процесуальні форми. Тобто, на відміну від В.О. Попелюшко, І.В. Гловюк використовує не загальноправову, а галузеву термінологію, та пов'язує (зв'язує) кримінальну процесуальну функцію захисту виключно із застосуванням кримінальних процесуальних засобів та із дотриманням кримінально-процесуальних форм. Приємно і те, що вчена згадує про «процесуальну

форму» як одну із важливих категорій сучасного кримінального процесу України. Більш того, вважаємо, що термін «процесуальна форма» характеризує не тільки кримінальний процес як вид судового провадження та його структуру, він також може використовуватись при характеристиці способів участі в процесуальних правовідносинах «учасників кримінального провадження» (наприклад, подання клопотання, подання скарги, подання доказів і ін.).

Чинне законодавство України містить норми, які потребують додаткового роз'яснення, коли мова йде про участь адвоката в кримінальних процесуальних правовідносинах. Зокрема, адвокат здійснює захист прав, свобод і законних інтересів викривача у зв'язку з повідомленням ним інформації про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення. В той же час, стаття 130-1 КПК України наголошує, що «викривач має право представляти свої інтереси під час розгляду питання щодо виплати йому винагороди особисто і через представника – адвоката (у тому числі анонімно, але до вирішення питання виплати йому винагороди)» [4]. Виходить, що адвокат в межах кримінального процесу вповноважений не тільки забезпечувати реалізацію кримінальної процесуальної функції захисту, а й представницьку функцію.

У зв'язку із цим, є потреба звернути увагу на такий вид адвокатської діяльності як «представництво адвокатом інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади чи органів місцевого самоврядування» [2, ст. 19].

Питання процесуального представництва, проявом якого є представництво адвокатом у суді, найбільш ґрунтовно досліджені теорією цивільного процесуального права. Її здобутками користуються всі інші процесуальні науки [3, с. 213]. У загально-процесуальній теорії (яка намагається об'єднати теоретичні здобутки всіх галузевих процесуальних наук) немає єдності щодо поняття та сутності представництва. Воно розглядається:

- як «правовідносини», через які одна особа (представник) виконує у межах своїх повноважень процесуальні дії від імені та в інтересах іншої особи;
- як «діяльність» представника, тобто вчинення ним певних процесуальних дій від імені і в інтересах іншої особи, або ж як явище, що поєднує два зазначених підходи;
- як «форма надання допомоги» у судовому процесі, в тому числі правової допомоги [3, с. 213].

Наприклад, С.С. Бичкова дає ознаки представництва відносно наступні: «1) представник завжди виступає від імені та в інтересах особи, яку він представляє; 2) представник є особою, юридично заінтересованою у результатах розгляду справи (як правило, особою, яка бере участь у справі); 3) виходячи з того, що представник є заінтересованою у розгляді справи особою, він має як загальні права та обов'язки таких заінтересованих осіб, так і ті, що характеризують його спеціальний процесуально-правовий статус; 4) особа, яку представляє представник, залишається учасником процесу зі всіма належними їй загальними і спеціальними процесуальними правами та обов'язками, як у випадку, коли вона безпосередньо бере участь у судових засіданнях чи при вчиненні процесуальних дій, так і тоді, коли вона такої участі не бере; 5) процесуальні дії представника породжують правові наслідки для особи, яку він представляє, за умови, що представник діє у межах наданих йому цією особою або законом повноважень» [7, с. 315-318].

Розкриваючи особливості участі адвоката у цивільному процесі С.С. Бичкова і Г.В. Чурпіта, стверджують, що «представник – це особа, яка передусім наділена суб'єктивним процесуальним правом здійснювати у суді процесуальні дії в інтересах і від імені особи, яку вона представляє, а не надавати особі, яку вона представляє,

кваліфіковану юридичну допомогу [8, с. 120]. Натомість Н.Ю. Сакара стверджує: «Метою судового представництва є лише надання правової допомоги особі для забезпечення найбільш повного захисту її прав, свобод та інтересів. При цьому досягнення вказаної мети є основною та єдиною задачею цього інституту» [9, с. 745].

Про ці два аспекти представництва інтересів особи у суді, ще на початку XX століття звертав увагу відомий одеський цивіліст Є.В. Васильовський, який обґрунтовував потребу представництва в процесі через два аспекти – через необхідність для особи, так званого, правозаступництва (юридичної допомоги від особи, яка знає закони та має досвід у веденні справ у суді) і через необхідність забезпечити вчинення процесуальних дій у суді у випадку, коли особа з тих чи інших підстав не може з'явитися до суду. Перша з потреб нейтралізує ті небезпеки, які викликані незнанням особою законів, інша – викликана існуванням тих незручностей, які полягають у зв'язку з необхідністю явки до суду [10]. Через це й сьогодні виникають наукові дискусії щодо мети представництва, яка акцентується або на необхідності вчинення представником процесуальних дій або ж на необхідності надання особі правової допомоги.

Наступною формою участі адвоката в правосудді є «надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру» [2, ст. 19]. Консультація з правових питань спрямована, перш за все, на надання фахових порад, роз'яснень та правової допомоги фізичним чи юридичним особам для вирішення правових проблем, що виникли у цих осіб. Таке консультування охоплює і аналіз ситуації, і оцінку ризиків, і розробку документів, і вибір оптимальних законних варіантів дій (у вигляді усних порад або письмових висновків). У науковій літературі консультування адвоката визначається як «спілкування адвоката з клієнтом з приводу інформування останнього про способи юридичного вирішення справи, у зв'язку з чим метою консультування є надання клієнту вичерпної інформації щодо питань, які його цікавлять» [11, с. 258].

Питання визначення та теоретичного обґрунтування процесуальної форми активно піднімалися та дискутувалися в працях процесуалістів у 80-х і 90-х роках минулого століття. Сьогодні представники цивільного і кримінального процесів до цієї проблематики майже втратили зацікавленість, лише в поодиноких працях (на рівні періодичних, науково-практичних чи навчально-методичних видань) цьому питанню приділяють увагу [12; 13; 14]. Натомість «процесуальна форма», а разом з нею і «процедурна форма» стали предметом ґрунтовних досліджень в межах адміністративного права і процесу [15; 16; 17; 18]. Виходячи із постулату, що в історичному аспекті «наука» постає перед нами системою динамічних знань, що супроводжується постійними змінами в категоріальному апараті

та методології науки. Відповідно, ті узагальнені уявлення про процесуальну форму, що пропонувалися представниками кримінального та цивільного процесів в 80-х та 90-х роках минулого століття, іноді потребують ревізії та переосмислення, виходячи із потреб сьогодення.

Більшість науковців зводять зміст процесуальної форми судового процесу до наступних трьох змістовних складових: 1) порядок ведення судового процесу (наприклад, ст. 19 ЦПК України встановлює, що цивільне судочинство здійснюється у формі наказного провадження, позовного провадження (загального або спрощеного) і окремого провадження [19, ст. 19]); 2) форма зв'язків, що виникають між судом та іншими учасниками судового процесу на його певних стадіях і етапах (наприклад, ст. 27 КПК України передбачає можливість здійснення кримінального провадження у двох процесуальних формах – відкритому і закритому судовому засіданні [4, ст. 27]); 3) процесуальні документи, які оформлюються в межах судового процесу (наприклад, ст. 103 КПК України закріплює наступні процесуальні форми фіксування кримінального провадження – «а) протокол; б) носій інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії; в) журнал судового засідання» [4, ст. 103]).

Натомість є науковці, які вважають, що третя складова змісту поняття «процесуальна форма» не зводиться виключно до процесуальних документів, а трактується більш широко – як «форми прояву окремих дій (актів) суду та учасників судового процесу» [15, с. 190]. В такому випадку, до змісту процесуальної форми відносяться не тільки процесуальні документи, а й інші юридично значущі дії, що вчиняють учасники кримінального чи цивільного процесів. Саме з цієї точки зору, види діяльності, що реалізує адвокат в межах кримінального і цивільного процесів, можна розглядати як форми участі адвоката у відповідних судових процесах.

Висновки і пропозиції. На підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки.

«Процесуальна форма» є важливою категорією кримінального та цивільного процесів, яка дозволяє не тільки зрозуміти структуру судових процесів і взаємозв'язки між окремими структурними елементами, досягнути види «процесуальних режимів» розгляду правових спорів і правопорушень та відмінності між ними, а й визначити процесуальні форми активності як самого суду, так і інших учасників судового процесу.

Встановлено, що адвокат може бути учасником кримінальних процесуальних та цивільних процесуальних відносин. При цьому, форма участі адвоката у судових процесах може полягати: 1) у захисті прав, свобод і законних інтересів особи, що є учасником судового процесу; 2) у представництві інтересів особи, яка є учасником судового процесу; 3) у наданні правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, у складенні заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
3. Бакаянова Н.М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10 – судочинство; прокуратура та адвокатура. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2017. 395 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
5. Попелюшко В.О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми: монографія. 2-ге видання, змінене і доповнене. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. 69 с.
6. Гловік І.В. Кримінально-процесуальна функція захисту: деякі проблеми визначення поняття та змісту. *Право і громадянське суспільство*. 2014. № 1. С. 121-130.
7. Бичкова С.С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного впровадження: монографія. Київ: Атіка, 2011. 419 с.
8. Бичкова С.С., Чурпіта Г.В. Окремі аспекти участі адвоката у цивільному процесі України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 9. С. 116-122.

9. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : монографія / В.В. Комаров, В.І. Тertiшніков, В.В. Баранкова та ін.; за заг. ред. В.В. Комарова. Харків: Харків юрид., 2008. 928 с.
10. Васьковський Є. В. Підручник цивільного процесу. 1917. URL: <https://library6.com/3596/item/308608>.
11. *Адвокатура України*: навч. посіб. У 2 кн. Кн. 1 / ред. С.Я. Фурса; Центр правових досліджень Фурси. Київ: КНТ, 2007. 940 с.
12. Перунова О.М. Загальна характеристика процесуальної форми цивільного судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 213-216.
13. Перунова О. М., Леонтьева Л. В. Поняття, значення та складники процесуальної форми цивільного судочинства. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/35/573/1181-1?inline=1>.
14. Трофименко В. Кримінальна процесуальна форма в контексті сучасної кримінальної процесуальної політики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1 (80). С. 130-140.
15. Миколенко О.І. Теорія адміністративного процедурного права: монографія. Харків: Бурун Книга. 2010. 336 с.
16. Шеренін Ю. Процесуальні форми перегляду судових рішень адміністративними судами України: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2012. 191 с.
17. Литвинюк І.М. Процесуальна форма адміністративного судочинства України: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2024. 247 с.
18. Гришук А.Б., Лепіш Н.Я. Поняття процесуальної форми адміністративного судочинства. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2023. Випуск 76. Частина 2. С. 41-45.
19. Цивільний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.11.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 16.12.2025
Дата публікації: 30.12.2025